

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ

MODERN PROBLEMS OF THE MECHANISM OF STATE INTELLECTUAL PROPERTY MANAGEMENT IN UKRAINE

У статті теоретично узагальнено сучасні проблеми механізму державного управління інтелектуальною власністю в Україні та обґрунтовано їхню актуальність. Визначено поняття механізму державного управління інтелектуальною власністю як складної управлінської категорії. Доведено, що ефективна система державного управління інтелектуальною власністю є одним із ключових елементів забезпечення економічного розвитку держави. На основі аналізу та систематизації наукових джерел висвітлено тенденції вдосконалення нормативно-правового забезпечення механізму державного управління інтелектуальною власністю. Окреслено напрями оптимізації організаційно-функціональної складової механізму.

Ключові слова: інтелектуальна власність, управління інтелектуальною власністю, захист інтелектуальної власності, механізм державного управління, нормативно-правове забезпечення.

В статье теоретически обобщены современные проблемы механизма государственного управления интеллектуальной собственностью в Украине и обоснована их актуальность. Определено понятие механизма государственного управления интеллектуальной собственностью как сложной управленческой категории. Доказано, что эффективная система государственного управления интеллектуальной собственностью является одним из ключевых элементов обеспечения экономического развития государства. На основе анализа

и систематизации научных источников освещены тенденции совершенствования нормативно-правового обеспечения механизма государственного управления интеллектуальной собственностью. Определены направления оптимизации организационно-функциональной составляющей механизма.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, управление интеллектуальной собственностью, защита интеллектуальной собственности, механизм государственного управления, нормативно-правовое обеспечение.

The article theoretically generalizes the current problems of the mechanism of state management of intellectual property in Ukraine and substantiates their relevance. The concept of the mechanism of state management of intellectual property as a complex management category is defined. It is proved that an effective system of state management of intellectual property is one of the key elements of ensuring the economic development of the state. Based on the analysis and systematization of scientific sources, the tendencies in improving the legal and regulatory support for the mechanism of state management of intellectual property are described. The directions of optimization of the organizational and functional component of the mechanism are determined.

Key words: intellectual property, management of intellectual property, protection of intellectual property, the mechanism of public administration, regulatory support.

УДК 351(347.77)

Юр'єва О.І.

к. наук з держ. упр., старший викладач кафедри креативної педагогіки та інтелектуальної власності
Українська інженерно-педагогічна академія

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процеси глобалізації та інтеграції України до світової співдружності та міжнародних структур, розвиток економічної активності суб'єктів господарювання потребують налагодження та вдосконалення механізму державного управління інтелектуальною власністю в контексті забезпечення захисту прав на результати розумової та творчої діяльності суспільства.

Рівень захисту інтелектуальної власності в державі впливає на її інвестиційну привабливість, інноваційний розвиток, місце в глобальній торговельній системі, конкурентоспроможність її інтелектуальних ресурсів та на підтримання загального позитивного іміджу на міжнародній арені.

Актуальність наукових досліджень інтелектуальної власності як об'єкта механізму державного управління зумовлена масштабністю обсягів інтелектуального потенціалу в Україні та недосконалістю відповідного нормативно-правового та організаційного забезпе-

чення механізму. Створення інноваційних технологій та культурних надбань, інвестиції в інтелектуально місткі галузі втрачають економічний сенс, якщо права на об'єкти інтелектуальної власності ненадійно захищені. Все це зумовлює виняткову значимість захисту інтелектуальної власності та втручання держави в ці процеси.

З огляду на це розробка теоретичних та практичних тенденцій вдосконалення механізму державного управління інтелектуальною власністю, забезпечення належної охорони прав інтелектуальної власності є актуальними, пріоритетними та стратегічними завданнями сьогодення для науковців і відповідних органів державної влади, що потребує комплексного підходу до їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти та проблеми інтелектуальної власності були предметом розгляду вітчизняних та зарубіжних науковців – представників юридичних та економічних наук, зокрема: В. Базилевича, І. Беззуба, С. Бондаренка,

Ю. Бошицького, І. Василенко, Е. Брукінга, С. Гордієнка, С. Довгого, В. Дроб'язко, В. Жарова, В. Зінова, В. Ільїна, Ю. Капіци, Д. Лонг, С. Мочерного, О. Підпригори, П. Рей, Т. Шевелевої, П. Цибульова, Р. Шишки та інших.

Окремі питання державного управління у сфері інтелектуальної власності відображено в працях В. Белєвцевої, І. Близнеця, В. Валле, Н. Дригваль, І. Запорожець, С. Захарова, О. Карпенка, О. Кіреєвої, М. Паладія, О. Святоцького, А. Ступнікова, О. Юрченка та інших.

Проблеми механізму державного управління у сфері інтелектуальної власності в Україні та у світі досліджували В. Нерсесов, О. Орлюк, М. Паладій, Т. Ромат, В. Тіманюк, Н. Фесенко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне доробку вчених у цій сфері, слід зауважити, що переосмислення вимагають аспекти розгляду теоретико-методологічних підходів до вивчення сутності механізму державного управління інтелектуальною власністю. Також потребують поглибленого опрацювання пропозиції щодо практичного впровадження механізму державного управління інтелектуальною власністю на сучасному етапі інноваційного розвитку держави, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень із цієї важливої проблеми.

Мета статті полягає у висвітленні основних проблем та аналізі сучасних тенденцій механізму державного управління інтелектуальною власністю в Україні та розробці на цій основі теоретико-методичних рекомендацій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальна власність є важливим фактором інноваційного розвитку країни та забезпечення її конкурентоспроможності на світовому економічному просторі. В оприлюдненому щорічному Глобальному індексі інновацій (Global Innovation Index-2017) Україна піднялась на 6 позицій у порівнянні з 2016 роком, зайнявши 50-те місце [12]. За 11 років виходу індексу, опублікованого Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, це найвища сходинка для нашої країни. Тому питання захисту прав інтелектуальної власності визначено пріоритетним напрямом у роботі органів державної влади та є одним із фокусів Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Вперше термін «інтелектуальна власність» був ужитий у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, прийнятій у Стокгольмі в 1967 році, як закріплені законом права, що є результа-

том інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній та художніх галузях [5]. В Україні законодавство про інтелектуальну власність є комплексним та багатоаспектним, його основу становлять положення Конституції України, які закріплюють право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної творчої діяльності (ст. 41) та гарантують громадянам свободу літературної, художньої та технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (ст. 54) [6].

Як зазначено у статті 418 Цивільного кодексу України, інтелектуальна власність – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається законом [10].

Заслужують належної уваги дослідження науковцями категорії «інтелектуальна власність». Так, О. Васильєв трактує інтелектуальну власність як надзвичайно комплексне та специфічне явище, сукупність результатів розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах і пов'язаних з ними майнових та немайнових (особистих) прав [3, с. 54]. На думку В. Семенової, інтелектуальна власність відображає відносини правового (юридичного) та економічного характеру щодо створення, використання та комерціалізації результатів творчої діяльності [8, с. 75]. Найбільш прийнятно в контексті теми дослідження трактує поняття інтелектуальної власності Н. Фесенко, яка визначає його як законодавчо забезпечені права на продукт розумової діяльності людини або групи людей у промисловій, виробничій, науково-дослідницькій, художній, мистецькій та інших галузях, що базуються на нормативно закріплених можливостях кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної активності. Права на продукти інтелектуальної власності є нематеріальною цінністю, вони закріплюються за творцями і можуть використовуватися іншими особами за умови погодження [9, с. 2].

Визнання інтелектуальної власності такою, що забезпечує успішний розвиток усіх форм суспільно-корисної діяльності, зумовлює необхідність управління державою цими відносинами. Як складна управлінська категорія,

механізм державного управління інтелектуальною власністю являє собою систему послідовної реалізації організаційних, правових та економічних дій, що ґрунтуються на об'єктивних законах, базових принципах, на цільовій спрямованості, функціональній визначеності з використанням відповідних методів та інструментів, які орієнтовані на досягнення певної мети – впровадження єдиної державної політики у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Іншими словами, – це комплексна система управлінських принципів, методів, важелів та інструментів, які використовуються державними органами влади для формування і реалізації державної політики у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, яка забезпечена відповідною нормативно-правовою, організаційно-функціональною та інформаційно-аналітичною базою.

Механізм управління інтелектуальною власністю перебуває під дією різноманітних факторів та регулюється значною кількістю загальних та спеціальних законодавчих та нормативно-правових актів. Процеси вдосконалення, що відбуваються на теперішній час у сфері управління інтелектуальною власністю, є досить неоднозначними, зроблено важливі кроки у сферах:

- організаційного-функціонального забезпечення механізму державного управління інтелектуальною власністю, який полягає в оптимізації системи органів державного управління: ліквідація Державної служби інтелектуальної власності, передача функцій з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності до Мінекономрозвитку, створення тимчасового дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України – Ради з питань інтелектуальної власності, що здійснюватиме координацію процесів щодо функціонування і розвитку системи правової охорони інтелектуальної власності тощо;

- нормативно-правового забезпечення механізму державного управління інтелектуальною власністю відповідно до концепції реформи захисту прав інтелектуальної власності в Україні, який полягає у: схваленні урядом важливих законопроектів щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав; вдосконаленні правової охорони винаходів і корисних моделей; ухваленні Верховною Радою в першому читанні законопроектів щодо охорони географічних зазначень, охорони прав на конфігурації елементів мікросхем (компонування напівпровідників), щодо боротьби із шахрайством у сфері розповсюдження об'єктів авторського та суміжних прав

на матеріальних носіях; утворенні Вищого суду з питань інтелектуальної власності тощо.

Проте в сучасних умовах розвитку країни функціонування механізму державного управління інтелектуальною власністю пов'язане з низкою проблем, що позначається на розвитку науково-технологічного потенціалу та стримує становлення нової інноваційної моделі вітчизняної економіки. Нагальними для вирішення є проблеми, що полягають у наступному.

Незважаючи на зрушення в напрямі формування якісної правової бази у сфері інтелектуальної власності, питання забезпечення надійної та ефективної охорони й захисту цих прав залишаються здебільшого не вирішеними. Зазначене стосується захисту прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет, зокрема механізмів фіксації таких порушень, розробки стратегій щодо боротьби з піратством, впровадження правових механізмів застосування заходів юридичної відповідальності до власників сайтів з піратським контентом. Зниження комп'ютерного піратства протягом наступних чотирьох років на 10% дало б можливість додатково створити 3 тис. робочих місць, збільшити оборот українського ІТ-сектора на 941 млн доларів, а суму податкових надходжень – на 69 млн доларів США [7, с. 803].

Внаслідок неприведення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності у відповідність до Цивільного кодексу України, Бюджетного кодексу України та законодавства Європейського Союзу, залишилось неврегульованим питання правової охорони наукових відкриттів, комерційної таємниці, раціоналізаторських пропозицій, фірмових найменувань, баз даних, порід тварин, діяльності патентних повірених, фольклору, народних художніх промислів і традиційних знань.

Головним здобутком інтелектуальної власності є результати наукової та творчої діяльності, що набувають сенсу лише в процесі комерціалізації, коли об'єкти інтелектуальної власності впроваджуються в економічний обіг та починають приносити не лише прибуток, а й користь суспільству [4, с. 25]. Однак на сьогодні не вирішено належним чином питання придбання та оплати майнових прав на використання об'єктів інтелектуальної власності, комерційного використання інтелектуальної власності як нематеріальних активів, з причини нерозвиненості інститутів, що забезпечують комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності та передачу на комерційних засадах прав на ці об'єкти.

Такий стан справ потребує адаптації до сформованої глобальної системи охорони

інтелектуальної власності з урахуванням тенденцій її розвитку, а саме: розвитку франчайзингу, трансферу технологій за кордон, налагодження системи інноваційного аудиту, формування життєздатного та ефективного інноваційного ринку, венчурного капіталу, сучасних форм кооперації інноваційного бізнесу (технополісів, технопарків), удосконалення механізму оцінки і передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Кризові явища в економіці країни та невіршені численні проблеми в галузі охорони інтелектуальної власності є чинниками, які призвели до зниження чисельності винахідників, авторів промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій. Винахідництво та раціоналізаторство втратили характер масового руху, що ускладнює розбудову економіки на інноваційній основі. Слід зазначити, що в економіці держави використовується лише близько 4 тис. об'єктів патентного права, в тому числі 1,8 тис. винаходів (близько 7% від загальної кількості чинних патентів), 2,4 тис. корисних моделей (6%), 393 промислових зразків (4%). Отже, більшість захищених охоронними документами об'єктів патентного права у виробництві не використовуються і припиняють життєвий шлях відразу ж після розробки й отримання правової охорони [1, с. 92].

Відсутність ефективної системи збору та виплати винагороди авторам, виконавцям, виробникам фонограм, виробникам відеограм негативно впливає на розвиток ринку авторського права і суміжних прав та сприяє тіньовому використанню цих об'єктів інтелектуальної власності. За даними Рахункової палати України, в державі щороку збирається лише близько 30 млн грн. винагороди, що за оцінками експертів становить 3% від потенційної суми надходжень. Це пояснюється тим, що в Україні за використання авторського права збори сплачують лише 7% користувачів [7, с. 803].

Недосконалою на сьогодні є система економічних стимулів (податкових, кредитних, страхових) у сфері управління інтелектуальною власністю, зокрема відсутня методика визначення розміру шкоди, завданої порушенням прав на об'єкти промислової власності; не запроваджені механізми державної підтримки закордонного патентування винаходів, створених за рахунок бюджетних коштів тощо. Неналежний контроль за обігом об'єктів інтелектуальної власності спричиняє недонадходження до державного бюджету податкових надходжень у значних обсягах та потребує впровадження дієвого механізму оподаткування операцій із цими об'єктами та надання їм економічного змісту.

Організаційно-функціональна структура управління інтелектуальною власністю в Україні характеризується відсутністю належної координації в роботі органів державного управління, недостатньою ефективністю діяльності структур, які забезпечують захист прав промислової власності. Отже, на сьогодні існує потреба в удосконаленні чинної системи управління інтелектуальною власністю, гармонізації її параметрів з поточними та перспективними вимогами ринкового середовища [2, с. 212].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що ефективна система державного управління інтелектуальною власністю є одним із ключових елементів забезпечення економічного розвитку держави. Існуючий механізм державного управління інтелектуальною власністю потребує більш детального дослідження з метою його удосконалення, підвищення дієвості та результативності. Ефективність його функціонування залежить від удосконалення нормативно-правової складової, що полягає у внесенні змін до національного законодавства, підвищенні якості законодавчих актів, усунення суперечностей та прогалин, його гармонізації до законодавства ЄС з метою формування узгодженості національного нормативно-правового поля з міжнародною базою для створення сприятливих умов для об'єктів інтелектуальної власності та розвитку цивілізованого ринку цих об'єктів. Також погоджуємось із думкою Ю. Якубівської, яка пропонує внести відповідні зміни та доповнення до спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності з метою їх узгодженості із загальною національною нормативно-правовою базою. Такий крок унеможливить появу правових колізій та, відповідно, виникнення конфліктів у сфері інтелектуальної власності [11, с. 41].

Удосконалення організаційно-функціонального забезпечення механізму державного управління інтелектуальною власністю передбачає оптимізацію структури державних органів влади у цій сфері та перерозподіл функцій і повноважень з окреслених питань, що полягає в законодавчому запровадженні дворівневої структури, за якої Мінекономрозвитку забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності, а національний орган інтелектуальної власності виконує окремі публічні функції (владні повноваження) з реалізації державної політики в зазначеній сфері.

Також вважаємо доцільним удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення механізму державного управління інтелектуальною власністю, яке передбачає розви-

ток актуальної патентно-інформаційної бази, комплектування фондів національної патентної документації в регіонах, розширення системи надання адміністративних послуг, створення національної системи підготовки та перепідготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності.

Висновки. Отже, в сучасному економічному середовищі, заснованому на знаннях, інтелектуальна власність є тією рушійною силою, яка сприятиме розвитку економіки України, буде гарантією економічної, політичної й соціальної безпеки. Від розв'язання проблеми створення ефективного механізму державного управління інтелектуальною власністю залежить міцність фундаменту для інноваційної моделі розвитку України, її модернізації, підвищення конкурентоспроможності у світовій соціально-економічній системі.

Перспективи подальших досліджень знайдуть відображення в дослідженні науково-теоретичних засад побудови дієвого механізму державного управління інтелектуальною власністю та розробленні практичних рекомендацій щодо його розвитку та вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрощук Г. Інтелектуальна власність у наукоємних виробництвах і оборонній сфері в системі національної безпеки. Наука та наукознавство. 2014. № 4. С. 90–100.
2. Бошицький Ю. Інтелектуальна власність в Україні: деякі питання публічного адміністру-

вання. Часопис Київського університету права. 2013. № 3. С. 212–216.

3. Васильєв О. Інтелектуальна власність: визначення, структура та роль у сучасних економічних умовах. Економіка і суспільство. 2016. № 6. С. 53–57.

4. Вікулова А. Інтелектуальна власність як об'єкт комерціалізації. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 11. Ч. 1. С. 22–28.

5. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_169

6. Конституція України від 28.06.1996 р., зі змінами. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

7. Морозова Л., Слободянюк В., Олійник Б. Захист прав інтелектуальної власності в Україні та шляхи їх подолання. Молодий вчений. 2017. № 3 (43). С. 802–806.

8. Семенова В. Дослідження сутності інтелектуальної власності в сучасних економічних умовах. Технологический аудит и резервы производства. 2015. № 6/5 (26). С. 74–77.

9. Фесенко Н. Закордонний досвід забезпечення державою захисту інтелектуальної власності. Актуальні проблеми державного управління. 2016. № 2 (50). С. 1–5.

10. Цивільний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

11. Якубівська Ю. Колізії норм права та компетенції органів управління у сфері інтелектуальної власності як загроза інформаційній безпеці. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: «Юридичні науки». К.: УДУФМТ, 2015. № 4 (81). С. 37–42.

12. The Global Innovation Index 2017. URL: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf.